

УДК 004.9 + 336.221

П.В. Комазов

кандидат економічних наук, доцент

О.В. Борт

Класичний приватний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання застосування інформаційних технологій у сфері оподаткування, доведено, що ІТ-сфера – одна з найперспективніших в українській економіці, наголошено на необхідності створення умов для розвитку індустрії програмного забезпечення в країні. Проаналізовано зарубіжний досвід та розглянуто передумови створення в Україні сприятливих умов розвитку інформаційних технологій у сфері оподаткування. Розглянуто перспективи розвитку та запропоновано шляхи удосконалення процесів оподаткування в Україні.

Ключові слова: інформаційні технології, програмне забезпечення, податкова система, податкова політика, податкова служба.

I. Вступ

Підприємницький сектор в Україні набув значного розвитку протягом останніх років. Різні аспекти інформаційного суспільства, зокрема роль і місце людини в процесах глобалізації та інформаційних взаємодіях, специфіка розвитку інформаційного суспільства в окремих високорозвинених країнах і країнах, що розвиваються, проаналізовані в українській і російській літературі у працях І.Ю. Алексєєвої, Т.А. Берези, Л.В. Березовець, О.Л. Вартанової, М.С. Демкової, С.Т. Кара-Мурзи, А.В. Колодюка, І.Б. Коліушко, В.І. Лисицького, Л.Г. Мельника, І.С. Мелюхіна, А.І. Ракітова, Г.Л. Смоляна, Д.С. Черешкіна, А.А. Чернова та ін.

Економічну складову інформаційного суспільства розглядають у своїх публікаціях Ю.М. Бажал, М.Г. Делягін, Т.В. Єршова, А.Я. Жаліло, В.Л. Іноземцев, Л.Г. Мельник, С.І. Романенко та ін.

Застосування інформаційних технологій у процесі вивчення конкретних суспільств сприяло появі економічної теорії інформації (Дж. Акерлоф, Дж. Стіглер), теорії інформаційного суспільства (А. Тоффлер) та постіндустріального суспільства (Д. Белл). З доробку сучасних українських учених у цьому контексті привертають увагу праці В.Д. Гавловського, А.С. Гальчинського, Р.А. Калюжного, В.С. Цимбалюка. Сьогодні активно працюють у цьому напрямі російські вчені Г.Т. Артамонов, В.Л. Іноземцев та ін. Не можна залишити поза увагою й наукові розробки філософа А.І. Ракітова, фундаментальна праця якого залишається найзмістовнішим, найґрунтовнішим виданням із цієї

проблематики на пострадянському просторі, актуальним донині. Поява теорії М. Кастельса про інформаціональний капіталізм у мережевому суспільстві активізувала як розвиток інформаційних технологій, так і їх застосування в суспільних дослідженнях.

Широке використання інформаційних технологій у прогнозуванні та макроекономічному моделюванні економіки України активізувало формування й розвиток наукових шкіл економічного прогнозування, зокрема київської (А.А. Алексєєв, В.В. Вітлінський, В.М. Геєць, А.М. Єріна, Б.Є. Кваснюк, Н.І. Костіна, І.Г. Лук'яненко, М.І. Скрипниченко, В.О. Точилін, Л.І. Федулова, О.І. Черняк), харківської (В.Я. Заруба, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова), донецької (В.М. Андрієнко, М.Г. Гузь, Ю.Г. Лисенко, В.Л. Петренко), запорізької (В.О. Перепелиця, В.М. Порохня), а також львівської (В.М. Вовк, В.І. Єлейко).

Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість і практична соціальна значущість зумовили вибір теми дослідження.

II. Постановка завдання

Мета статті – розкрити рівень застосування інформаційних технологій у сфері оподаткування; визначити необхідні умови для розвитку індустрії програмного забезпечення в країні; проаналізувати зарубіжний досвід і передумови створення в Україні сприятливих умов розвитку інформаційних технологій у сфері оподаткування; визначити перспективи розвитку та шляхи удосконалення процесів оподаткування в Україні.

III. Результати

За даними Державної служби статистики України, на сьогодні у сфері інформатизації працюють майже 3 200 підприємств, у яких

зайнято понад 220 тис. осіб, у тому числі 40 тис. висококваліфікованих спеціалістів, котрі безпосередньо займаються ІТ-технологіями. Разом з тим, у нас є майже 2 тис. компаній, що працюють у галузі розроблення програмної продукції. Можна констатувати, що ці підприємства, компанії виробляють продукції на суму більше ніж 12 млрд грн на рік, 80% якої спрямовується на експорт. Це також досить непоганий показник, який свідчить про те, що ми завойовуємо своє місце в європейському світі не тільки сировиною, а й тим, до чого прагне кожна цивілізована розвинена держава, – високотехнологічною, наукоємною продукцією.

Отже, український ринок програмного забезпечення – це галузь, що має рекордні темпи зростання. За результатами 2013 р. очікується не менше ніж 40% зростання. І якби продовжувалася дія законодавчих норм щодо звільнення від ПДВ послуг у сфері інформатизації, можна спрогнозувати, що темпи зростання галузі становили б не менше ніж 50% [3].

За результатами досліджень компанії Gartner, Україна входить до п'ятірки світових лідерів за обсягом експорту програмних продуктів, поступаючись Індії, Китаю, Росії та випереджаючи Бразилію. На думку незалежних експертів, українська ІТ-сфера лідируватиме в переліку найбільш перспективних галузей економіки протягом найближчого десятиліття.

На жаль, існують чинники, які стримують розвиток галузі. Насамперед, це істотні недоліки в податковій та інвестиційній політиці. Якщо інші країни, зацікавлені в лідерстві на ринку високих технологій, зменшують податковий тиск на ІТ-бізнес, то ми, на жаль, поки що не йдемо цим шляхом. Наприклад, у результаті неузгоджених дій різних відомств, 19 травня 2011 р. були внесені зміни до Податкового кодексу України, зокрема й щодо оподаткування продуктів і послуг ІТ-сфери.

Високий рівень обов'язкових відрахувань до соціальних фондів і вагоме податкове навантаження за значної частки витрат на оплату праці гальмують легальний ІТ-бізнес українських компаній як на міжнародному ринку, так і на українському ринку, конкурентний тиск на якому є дуже високим.

Зауважимо, що такі країни-конкуренти, як Індія, Росія, Білорусь, цілеспрямовано створюють режим найбільшого сприяння для розвитку індустрії програмної продукції. У Білорусі прийнято спеціальну урядову програму, якою компанія у сфері інформаційних технологій звільняється від сплати податку на прибуток, ПДВ на товари і послуги індустрії, податок на доходи фізичних осіб, отриманих у вигляді зарплати, сплачується у розмірі 9%, а обов'язкові соціальні страхові платежі встановлені на рівні 30% розміру середньої зарплати в державі. Їх парк висо-

ких технологій досить динамічно розвивається, виходячи на зовнішні ринки. Такі країни, як Індія, Китай, Бразилія, Росія і навіть Румунія, з одного боку, запровадили для постачальників програмного забезпечення податкові ставки в декілька разів нижчі, ніж ті, що діють на сьогодні в Україні. З іншого – заснували спеціальні податкові структури аутсорсингу, контролю за аутсорсингом, що гарантують вигідне становище й заохочення інвестування в цю сферу.

Отже, для максимального зростання вітчизняної індустрії програмного забезпечення необхідно створити принаймні рівні можливості з провідними країнами світу, а в ідеалі – навіть кращі.

Розглянемо декілька складових створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення:

1. Наочним прикладом ефективності встановлення преференцій для підприємств, що надають ІТ-послуги, є звільнення від сплати ПДВ.

2. Однією із складових створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення є розв'язання проблеми зниження рівня неліцензійного використання програмних засобів.

За оцінками Асоціації виробників програмного забезпечення, в Україні рівень піратства залишається дуже високим – понад 85%. Цей показник вивів Україну на 7-ме місце у світі за рівнем комп'ютерного піратства.

Ці факти свідчать, що проблеми піратства стосуються правових, технічних та економічних аспектів сфери використання неліцензованого програмного забезпечення. Саме від обґрунтування методики визначення збитків і компенсації завданої шкоди, оцінювання вартості програмних засобів тощо залежить гострота управлінських рішень, які повинні бути прийняті державними органами з метою зниження рівня використання піратського програмного забезпечення в Україні.

Уряд розробив і затвердив Державну цільову науково-технічну програму використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 рр., яка вже оприлюднена. Реалізація програми зменшить навантаження на державний бюджет щонайменше на 80%.

3. Наступна складова – створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення. На відміну від розвинених країн, Податковий кодекс України (далі – ПКУ) містить ряд норм, які навіть за наявності податкових пільг не дають змоги індустрії програмного забезпечення нормально розвиватися, а саме:

а) роялті і податок на додану вартість. У зв'язку з тим, що практично будь-яке програмне забезпечення складається з комп'ютерних програм і баз даних, розділення платежів за

використання цих об'єктів авторського права на роялті і нероялті не дає можливості реалізувати норму про звільнення від оподаткування податком на додану вартість послуг з розробки, постачання і тестування програмного забезпечення. Отже, необхідно внести зміни до законодавчого визначення поняття "роялті" (п. 14.1.225 ст. 14 ПКУ) [4];

б) застосування нульової ставки податку на прибуток (п. 154.6 ст. 154 ПКУ) стримується рядом норм ПКУ, а саме: для стимулювання підприємств індустрії програмного забезпечення до застосування нульової ставки податку на прибуток необхідно дозволити суми коштів, звільнені від оподаткування, спрямовувати на створення нематеріальних активів, тобто внести зміни до п. 152.11 ст. 152 ПКУ; підпункт 2 п. 140.1.2 ст. 140 ПКУ не дозволяє підприємствам, що застосовують нульову ставку податку на прибуток, отримувати дохід від надання ліцензії на використання нематеріальних активів, тобто необхідно виключити названий пункт; для створення умов щодо участі фізичних осіб-підприємців, які є платниками єдиного податку, в роботах з розроблення програмного забезпечення необхідно включати роялті в доходи фізичних осіб – підприємців (з 1 січня 2012 р. роялті виключаються з доходів фізичних осіб – підприємців, які є платниками єдиного податку (підпункт 1 п. 292.1 ст. 292 ПКУ) [4].

Отже, з метою створення сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення за існуючого податкового навантаження необхідно внести відповідні зміни до ПКУ.

4. Одним із необхідних елементів існування ІТ-галузі є кадри. Особливо критичною є ситуація з програмістами, попит на яких на ринку праці високий, а оплата праці більше ніж у 10 разів вища, ніж у наукових установах (заробітна плата кваліфікованого спеціаліста в цій галузі становить приблизно 12 тис. грн і вище). Проблема в тому, що самостійно наука не може змінити ситуацію, потрібна екстренна допомога держави.

Україна фактично стала донором фахівців та інтелектуального продукту. Якщо брати програмне забезпечення й електроніку, то пострадянський розум прямо чи опосередковано працює на Google, Microsoft, IBM, Dell і Samsung.

5. Наступною складовою створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення є фундаментальна наука, яка готова і спроможна здійснювати ефективну підтримку вітчизняної ІТ-індустрії в забезпеченні її сучасними засобами й технологіями виробництва програм, сприяти підвищенню конкурентоспроможності на світовому ринку.

6. На сьогодні одним із надзвичайно привабливих напрямів розвитку програмного забезпечення є так звані "хмарні обчислення" (cloud computing). Це модель забезпечення доступу до таких ресурсів, як офісні додатки

Word, Excel, бази даних, системи документообігу, мультимедійні додатки, коли програмне забезпечення розміщується десь у мережі, а з клієнтських робочих місць здійснюється лише доступ користувачів до такого ресурсу. За підрахунками провідних аналітичних компаній IDC, Gartner, Deloitte Touche Tohmatsu, прогнози показники зростання цього напрямку сягнуть 200–240 млрд дол. США у 2020 р., тобто прогнозується зростання ринку у 6–7 разів за 10 років. Світові лідери Microsoft, Google, IBM, HP, Intel, Cisco та інші вкладають величезні кошти в розвиток цього напрямку. Згідно з експертною оцінкою компанії Deloitte Touche Tohmatsu, у результаті розвитку технологій і ринку "хмарних обчислень" обсяг інтернет-трафіка може зростати ще більшими темпами, а це, у свою чергу, призведе до надмірного навантаження на комунікаційні мережі.

Окрім зазначеного вище, слід зауважити, що в результаті багаторічних дискусій про концепцію реформування податкової системи України було визнано пріоритетність кодифікації українського податкового законодавства. Учені і практики дійшли висновку, що нестабільна податкова система підриває основу бюджетної системи країни, провокує політичну нестабільність і соціальне напруження. Комплексно ця проблема може бути вирішена лише за умови системного підходу до її усунення, і, насамперед, шляхом законодавчого врегулювання питань оподаткування та за наявності адекватних умов адміністрування податків, що дасть змогу уникнути неконтрольованих ситуацій.

IV. Висновки

Створення стабільної податкової системи, яка забезпечить достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство стали можливими із прийняттям Податкового кодексу України. На основі такого реформування податкової системи передбачаються такі позитивні зміни: стабільність і досконалість податкового законодавства; реальне зниження податкового навантаження та збалансування податкового тиску на різні категорії платників податків; реальне забезпечення прав платників податків; узгодженість податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права; прозорість причинно-наслідкових механізмів оподаткування; прозорість адміністрування податків; уніфікація бухгалтерського та податкового обліку, зменшення кількості непродуктивних податків, витрати на адміністрування яких перевищують їх надходження; зростання добровільності сплати податків; уникнення безсистемного й невиннованого надання податкових пільг і привілеїв.

Також можна визначити алгоритм конкретних державних дій на підтримку інноваційного розвитку ІТ-сфери щонайменше за такими векторами: перехід від декларацій до визначення на законодавчому рівні пріоритетів розвитку цієї сфери, створення відповідної нормативно-ресурсної бази щодо стандартизації, державного замовлення й підготовки фахівців індустрії програмної продукції з вищою освітою відповідно до потреб ринку; фінансування наукових досліджень в ІТ-сфері з державного бюджету; створення відповідного мотиваційного поля, у тому числі пільгових умов кредитування та оподаткування, щоб стимулювати реінвестування прибутків софтверних компаній у свій розвиток.

На нашу думку, застосування системних підходів у формуванні державної політики, а також активна участь усіх державних органів, органів місцевого самоврядування та представників бізнесу у її реалізації дадуть змогу забезпечити розвиток галузі в напрямі створення вітчизняних новітніх програмних продуктів та

інформаційних технологій і гарантування технологічної незалежності України в цій сфері.

Список використаної літератури

1. Василик О.Д. Податкова система України: навч. посіб. / О.Д. Василик. – К.: Поліграф книги, 2007. – 478 с.
2. Демиденко Л.М. Розвиток теорії оподаткування вченими Заходу / Л.М. Демиденко // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 40–45.
3. Міністерство доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/>.
4. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112.
5. Социально-экономические проблемы информационного общества / [под ред. Л.Г. Мельника]. – Сумы: Университетская книга, 2005. – 430 с.
6. Тігіпко С. Створення умов для розвитку ІТ-галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mlsp.gov.ua/control/uk/publist/article?art_id=138758&cat_id=107177.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013.

Комазов П.В., Борт О.В. Информационные технологии и перспективы развития процессов налогообложения в Украине

В статье рассмотрены вопросы применения информационных технологий в сфере налогообложения, доказано, что ИТ-сфера – одна из наиболее перспективных в украинской экономике, сделан акцент на необходимости создания условий развития индустрии программного обеспечения в стране. Проанализирован зарубежный опыт и рассмотрены предпосылки создания в Украине благоприятных условий развития информационных технологий в сфере налогообложения. Рассмотрены перспективы развития и предложены пути совершенствования процессов налогообложения в Украине.

Ключевые слова: информационные технологии, программное обеспечение, налоговая система, налоговая политика, налоговая служба.

Komazov P., Bort O. Information technologies and prospects of development of processes of the taxation in Ukraine

In article questions of application of information technologies in the taxation sphere are considered, it is proved that IT-the sphere – one of the most perspective in the Ukrainian economy, it is emphasised need of creation in Ukraine of conditions of development of the industry of the software in the country. Foreign experience is analysed and creation preconditions in Ukraine of favourable conditions of development of information technologies in the taxation sphere are considered. Prospects of development are considered and ways are offered improvements taxation processes in Ukraine.

It is shown that application system approaches in formation of a state policy, and also active participation in total state authorities, local governments and representatives of business in its realisation will give the chance to provide development in the direction of creation of domestic latest software products and information technologies and guaranteeing technological independence of Ukraine in this sphere.

The algorithm of specific state actions in support of innovative development is defined IT-spheres on such vectors: transition from declarations to definition at legislative level of priorities of development of this sphere, creation the corresponding standard and resource base concerning standardization, the state order and training of specialists of the industry of program production with the highest education according to requirements of the market; financing scientific researches in IT-sphere from the State budget; creation the corresponding motivational field, including preferential terms of crediting and taxation, to stimulate reinvestment profits soft-companies in the development.

Shortcomings of system of the taxation of Ukraine and way of their decision are considered. On the basis of adoption of the Tax code it is considered reforming of tax system of Ukraine. It is noted that the tax code is the precondition of performance of problems of tax reform and at a slow pace on a way to creation of more perfect system of the taxation.

Key words: information technology, software, tax system, tax policy, tax administration.